

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور

امیرحسین امیرخانی^۱

مهدی شهبازی^۲

اکبر بهمنی چوبستی^۳

چکیده

هدف: هدف این مقاله، شناسایی و رتبه‌بندی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی کشور است. **روش:** روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی (Survey) است. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌های تحقیق، پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق، شامل ۱۱۰ نفر از مدیران، کارشناسان و متخصصان امر فرهنگ در سازمان تبلیغات اسلامی و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی است. تحلیل اطلاعات در نرم‌افزار آماری SPSS و Mini Tab صورت گرفت. جهت سنجش روایی پرسشنامه از روایی محتوا استفاده شد که پرسشنامه مربوطه از نظر متخصصان امر مورد تایید واقع شد. پایایی پرسشنامه از طریق آزمون آلفای کرونباخ، ۰/۷۸۲۱ محاسبه شد که حاکی از پایایی پرسشنامه تحقیق بود. **یافته‌ها:** بر اساس یافته‌های تحقیق، برای هر یک از ابعاد سه‌گانه تحقیق ۱۲ شاخص مورد شناسایی قرار گرفت. هر یک از شاخص‌های ابعاد سه‌گانه بطور جداگانه رتبه‌بندی شدند و در ادامه هر سه بعد نیز با یکدیگر مقایسه شده و رتبه‌بندی شدند. بر این اساس، بعد سیاسی و اجتماعی در رتبه اول و ابعاد تکنولوژیکی و اقتصادی به‌طور مشترک در رتبه دوم قرار گرفتند. **نتیجه‌گیری:** در کشور ما حوزه فرهنگ متولی‌های متعددی دارد که وظایف بسیاری از این سازمان‌ها متداخل بوده و تفکیک وظایف بین این نهادها رعایت نشده است. در امر برنامه‌ریزی فرهنگی نیروی انسانی متخصص بسیار نادر می‌باشد و جا دارد مسئولین امر نسبت به تربیت و آموزش متخصصان امر برنامه‌ریزی همت گمارند.

واژگان کلیدی: فرهنگ - عوامل محیطی - برنامه‌ریزی استراتژیک - برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی - تحول فرهنگی

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۰/۰۴/۲۰

* تاریخ دریافت: ۸۹/۰۶/۲۹

۱- دکترای مدیریت دولتی و استادیار گروه مدیریت دولتی دانشگاه پیام‌نور، مرکز تهران /
Email: amirhosseinamirkhani@yahoo.com

۲- دانشجوی دوره دکتری تخصصی مدیریت دولتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران /
Email: shahbazi375@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری تخصصی مدیریت رفتار سازمانی دانشگاه پیام‌نور، مرکز تهران (نویسنده مسئول) / آدرس: تهران - خیابان زرتشت، ساختمان شماره ۲ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، اداره برنامه و بودجه / نامبر: ۸۸۹۹۲۵۰۳-۰۲۱ /
Email: bahmani.akbar@gmail.com/

مقدمه

بی‌شک در دنیای امروز هر کشوری که مبنای علمی و خرد محور را پیشه فعالیت‌های خود قرار دهد؛ می‌تواند در روند توسعه تاثیر گذار باشد. در این راستا مقوله فرهنگ که به نوعی بنیان و اساس جامعه را تشکیل می‌دهد، نمی‌تواند بر اصول غیر علمی و برنامه‌ریزی نشده استوار گردد. بی‌برنامه‌گی و فرم نامناسب مدل‌های ساختمانی فرهنگ در مقابله با دیگر کشورها که با آگاهی و با برنامه‌ها در عرصه جهانی می‌گذارند، کشور را در مقابل هجوم مهاجمان فرهنگی تا اندازه‌ای ناکارآمد و آسیب پذیر می‌نماید. در نهایت این هجوم موربانه‌وار به زیربنای فرهنگی کشور حمله کرده و با تخریب فرهنگ بومی و اصیل و در نهایت با ایجاد بحران هویت در کشور کمر همت می‌بندند که گویی عناد آنها با ساختارهای فرهنگی کشور ابدی است. بنابراین سوالی که جالب به نظر می‌رسد؛ این است که آیا در مواجهه با کشورهای دیگر که برای لحظه لحظه‌های فعالیت‌های فرهنگی خود که به نوعی در تضاد فرهنگ اصیل کشور می‌باشد از برنامه‌ها و بودجه‌های کلان استفاده می‌کنند می‌توان بدون برنامه ریزی بلند مدت و راهبردی در حوزه فرهنگ به مقابله پرداخت؟

به عبارتی دیگر می‌توان این‌گونه بیان کرد مشکل اصلی این است که با افزایش ارتباطات بین ملت‌ها و مطالعه آداب و رسوم و سنن فرهنگ‌های دیگر و پیشرفت تکنولوژی، بسیاری از کشورهای استعمارگر و ابرقدرت جهان با استفاده از ابزار فرهنگ سعی در به سلطه درآوردن کشورهای در حال توسعه دارند که این امر بیشتر به صورت تهاجم فرهنگی می‌باشد. تهاجم فرهنگی از یک سو، سبب تخریب مبانی و مبادی فرهنگی، همچنین تمسخر، استهزاء و بی‌ارزش و مخرب جلوه دادن عناصر گوناگون وابسته به حیات یک فرهنگ می‌شود و از سوی دیگر، به ورود عناصر منفی و مخرب فرهنگی با جلوه‌های جذاب و دلنشین منجر می‌گردد. به همین دلیل مطالعه محیط جهت جلوگیری از بین رفتن ارزشهای حاکم بر جامعه و جلوگیری از به سلطه درآمدن کشور توسط استعمارگران امری ضروری است. با توجه به مشکلات عدیده‌ای که در حوزه‌های گوناگون در جامعه حاکم است که ریشه اصلی این مشکلات مباحث فرهنگی است. لذا محیط جامعه باید به خوبی مورد کنکاش قرار گیرد تا نظام جمهوری اسلامی از مبانی و ارزشهای اساسی خود منحرف نشود.

در مورد ضرورت توجه به فرهنگ باید روشن شود که فرهنگ به چه میزان از اهمیت برخوردار است؟

آیا فرهنگ مسئله‌ای حاشیه‌ای و جنبی است یا مسئله‌ای تعیین کننده و بنیادی است؟

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۱۳

مهمترین چالش فراروی مدیران و مسئولان کشور سرعت تغییرات محیطی در جوامع امروزی است. عواملی چون ماهیت اجتماعی، تکنولوژیکی، سیاسی و اقتصادی که بر موفقیت یا عدم موفقیت یک سازمان یا کشور اثر می‌گذارد از جمله مواردی هستند که در مقوله تغییرات محیطی می‌گنجد. جهانی شدن و حرکت تمامی جوامع به سوی جهانی وحدت یافته که در آن همه چیز در سطح جهانی مطرح و نگریسته می‌شود. در بعد فرهنگی، تداخل فرهنگها و تضعیف مرزها و هویتها را در پی داشته است. امروزه جهان معاصر تحت تاثیر پدیده نو ظهور جهانی شدن به عنوان مولود رشد و توسعه فزاینده ارتباطات و فناوری اطلاعات، تحولات فراوان و متنوعی را در حوزه‌های مختلف اجتماعی همچون سیاست، اقتصاد و فرهنگ تجربه می‌کند. از آنجا که نمی‌توان مرزهای نفوذ ناپذیری در مقابل اشاعه اندیشه‌ها و کالاها ایجاد کرد، در بلند مدت جهانی شدن پیشرفت خواهد کرد. پویسهای مرزگشای جهانی شدن دقیقاً به این دلیل بارزتر می‌شود که طی دهه‌های گذشته گسترش فراوان امکانات، منافع و بازارها، زمینه بالقوه رواج عالمگیر آنها را فراهم ساخته است.

امروزه از دانش مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی عمدتاً سازمانهای نظامی، سیاسی و اقتصادی بهره‌گیری می‌کنند و سابقه و میزان استفاده از این نوع مدیریت و برنامه‌ریزی در بخش فرهنگی به ویژه در کشورهای در حال توسعه، بسیار اندک و ناچیز است. در ایران بعد از پیروزی انقلاب اسلامی که یک انقلاب عظیم فرهنگی بود، صرفنظر از موفقیت‌های چشم‌گیر در حوزه فرهنگ، همواره با بحران‌های متعددی روبرو بوده است. این چالشها را باید عمدتاً ناشی از ورود الگوهای فرهنگی غربی و فقدان یک نظام مدیریت کارآمد و برنامه‌ریزی جامع و هدفمند دانست که همچنان کشور را با تهدیدات جدی مواجه ساخته است. به طوری که باید اذعان کرد فقدان یک مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی، زمینه بهره‌مندی کشور را از فرصت‌های طلایی در حوزه‌های فرهنگی کاهش داده و هم اکنون ما را در قبال بسیاری از معضلات فرهنگی منفعل ساخته است.

فرهنگ کیفیت متعالی در حیات انسان دارد که باید توسعه یابد. تمامی کشورهای جهان ضرورت توسعه فرهنگی را دریافته‌اند و دولتها را در توجه به آن متعهد ساخته‌اند. توسعه فرهنگی بخشی از توسعه عمومی و در عین حال لازمه آن است. به این صورت که توسعه عمومی هر جامعه‌ای در گرو توسعه فرهنگی است. تمامی دولت‌های جهان امروز این ضرورت را درک کرده‌اند که باید برای توسعه فرهنگی سیاستگذاری کنند و در اجرای سیاستهای فرهنگی تدوین برنامه‌ریزی کنند و به اجرای آن همت گمارند (حسینی؛ ۱۳۸۲، ص ۶۴).

ضرورت توجه بر مقوله فرهنگ و برنامه ریزی فرهنگی

- ۱- در جهان رقابتی کنونی، کشورهایی که برای فرهنگ خود هدف و برنامه ای نداشته باشند، توسط فرهنگهای دیگر کنار گذاشته خواهند شد. کشورها جهت تداوم حیات فرهنگی جامعه خود نیاز به پشتیبانی و حمایت از فرهنگ دارند و این امر میسر نمی‌شود مگر از طریق مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی صحیح و کارآمد (صالحی امیری و چاوش باشی، ۱۳۸۹، ص ۱۳).
 - ۲- در کشورهایی که دارای پشتوانه فرهنگی قوی هستند و دوره‌هایی، فعالیت‌های گسترده فرهنگی داشته و دارای میراث فرهنگی عظیمی بوده‌اند، اهمیت مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی چند برابر می‌شود. در کشورمان، علاوه بر میراث فرهنگی قابل توجه، جایگاه فرهنگ به دلیل وقوع انقلاب اسلامی که نوعی تفکر و اندیشه جدید به جهانیان عرضه داشت، ارزشهای جدید به منصفه ظهور رسید و اصولاً به اذعان صاحب‌نظران، انقلاب فرهنگی بسیار رفیعی به وقوع پیوست. از این رو به منظور صیانت از ارزشهای انقلاب اسلامی و آرمان‌های آن، نیازمند توجه جدی به امر مدیریت و برنامه ریزی در عرصه فرهنگ هستیم (عظیمی، ۱۳۸۷، ص ۱۵).
 - ۳- از دیگر دلایل ضرورت توجه به موضوع فرهنگ و برنامه ریزی آن تأکیدات مکرر مقام رهبری بر این مقوله است. معظم له در سال ۱۳۷۹ در جمع اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ضمن تأکید بر اهمیت و ضرورت نگاه سیستمی بر فرهنگ عمومی کشور خواستار برنامه ریزی در حوزه مسائل فرهنگی کشور در سطح کلان شدند.
- «بنده اصرار دارم که در محافل تصمیم‌گیری نظام جمهوری اسلامی ایران، یک مقوله مورد توجه قرار گیرد و آن مقوله فرهنگ است... به نظر ما مقوله فرهنگ از نظر تأثیرش در آینده یک ملت و یک کشور، با هیچ چیز قابل مقایسه نیست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹).
- با این اوصاف، برنامه‌ریزی راهبردی در حوزه فرهنگ ضروری جلوه می‌نماید که این مهم با شناسایی عوامل محیطی تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور تحقق می‌یابد. در این قسمت جهت رسیدن به یک تعریف مشترک به ارائه تعریف برنامه‌ریزی فرهنگی و برنامه ریزی راهبردی فرهنگی پرداخته می‌شود.

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۱۵

برنامه‌ریزی فرهنگی^۱: عبارت است از یک برنامه ریزی جامع و راهبردی جهت استفاده مناسب از منابع فرهنگی جهت توسعه جامعه (Ghilardi,2004).

برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی^۲: برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی یعنی تنظیم روندی از پیش طراحی شده در رسیدن به اهداف مشخص و زمان‌بندی شده فرهنگی (Ghilardi,2003,8)

فرهنگ چیست؟

به‌طور خلاصه با بهره‌گیری از بعضی تعاریف جامع‌تر، منظور از فرهنگ را تشریح می‌کنیم.

اینگلهارت، جامعه‌شناس معاصر، فرهنگ را نظامی از نگرش‌ها، ارزش‌ها و دانشی می‌داند که به طرز گسترده در میان مردم مشترک است و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود (اینگلهارت؛ ۱۳۸۲، ص ۲۰). شاین فرهنگ را الگویی از مفروضات اساسی می‌داند که یک گروه اجتماعی برای حل دو مساله بنیادین، تطابق با محیط بیرونی^۳ (شیوه ادامه بقاء) و ایجاد انسجام درونی^۴ (شیوه در کنار هم ماندن) خلق، کشف یا ایجاد کرده است (Schein,1985. 17). رشاد در بیان فشرده‌ای، فرهنگ را جهان زیست‌نافیزیکی جمعی انسان می‌داند و معتقد است که فرهنگ مثل اتمسفر، فضای تنفسی و تجربی حیات جمعی آدمیان است (نشریه مهندسی فرهنگی شماره ۱۳۸۵، ص ۶).

ارتباط فرهنگ با ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و تکنولوژیکی

مارکس اعتقاد داشت که اقتصاد زیربنا و فرهنگ روبنا است. به این معنا که هر جامعه‌ای که از حیث مواهب طبیعی، آب و هوا و اقلیم یا برکت و نعمت بیشتری روبرو باشد طبعاً ساعات کمتری را صرف کار برای تامین معاش خواهد کرد، لذا فرصت بیشتری را به سایر امور از قبیل هنر، ادبیات و فلسفه و به طور کلی فعالیت‌هایی که سبب پیشرفت‌های علمی خواهند شد، اختصاص خواهد داد. در نظر او فرهنگ میوه درخت اقتصاد است زیرا بدست کسانی گسترش می‌یابد که اوقات فراغت بیشتری دارند.

فرهنگ می‌تواند بر پی‌آمدهای اقتصادی جامعه از سه طریق گسترده تاثیر بگذارد که این سه طریق

عبارتند از:

-
1. Cultural Planning
 2. Cultural Strategic Planning (CSP)
 3. External Adaptation
 4. Internal Integration

اولاً: فرهنگ بر کارایی اقتصادی تأثیر می‌گذارد یعنی از طریق ترویج ارزشهای مشترک در جامعه که راه‌های انجام فراگردهای اقتصادی تولید توسط اعضای جامعه را تعیین می‌کند. فرهنگ ممکن است بر انصاف (عدالت اجتماعی) تأثیر بگذارد. برای مثال با القای اصول اخلاقی مشترکی که سبب می‌شوند دغدغه دیگران را داشته باشیم و بنابراین ایجاد سازوکارهایی را تشویق می‌کنند که این دغدغه به وسیله آنها بیان می‌شود. در مورد جامعه به عنوان یک کل، یک جنبه مهم از این امر را می‌توان در انصاف بین نسلی دید. اگر تعهد اخلاقی برای توجه به نسل‌های بعدی یک ارزش فرهنگی مقبول باشد.

می‌توان فرهنگ را تأثیرگذار بر اهداف اقتصادی و اجتماعی یا حتی تعیین‌کننده اهدافی اقتصادی و اجتماعی دانست که جامعه تصمیم می‌گیرد آنها را تعقیب کند. در سطح اجتماعی ممکن است ارزش‌های فرهنگی با تعقیب پیشرفت مادی کاملاً هماهنگ باشند و امکان استفاده از ضابطه‌های موفقیت اقتصاد کلان برای تمایز گذاشتن میان جوامع موفق و ناموفق را فراهم آورند (Lands, 1998: 516).

امروزه نقش و اهمیت شاخص‌های اقتصادی در برنامه‌ریزی و مدیریت کشور بر کسی پوشیده نیست. در اقتصاد امروز دنیا، شاخص‌های مختلفی محاسبه می‌شوند که هر یک می‌تواند به نوعی بخشی از وضعیت اقتصادی یک منطقه یا کشور یا گروهی از مردم را به نمایش گذارد. این مسئله عاملی در جهت بهبود ارزیابی‌ها و تجزیه و تحلیل‌های انجام شده در خصوص توانایی‌ها و امکانات اقتصادی آن منطقه است. تورم، نتایج و آثار حقوقی-سیاسی-روانی، اثر بر تولید و... دارد. ریشه بسیاری از این عوامل ایجاد تورم می‌تواند بطور مستقیم و غیر مستقیم با فرهنگ در ارتباط باشد (سرآبادانی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۴).

کاسون می‌گوید اقتصاد در حال کنار آمدن با فرهنگ است (Throsby, 2001: 91). اگر به طور خاص به مورد ژاپن نگاه کنیم، می‌توانیم ببینیم که عواملی مثل مذهب، نگرش‌های خانوادگی، طرح‌های همکاری در جامعه‌ای به لحاظ فرهنگی همگون، ملت و نهادهای شرکتی ژاپن و نحوه عمل آنها را شکل داده است. بدین ترتیب می‌توان گفت بنیانهای فرهنگی جامعه ژاپن در همه جنبه‌های حیات اقتصادی این کشور نفوذ کرده است (Hayami, 2005: 14-17).

مشکل حل مناقشه‌ی نظری گوناگون درباره تأثیر فرهنگ بر عملکرد اقتصادی عبارت است از عدم دسترسی به داده‌های مناسب برای سنجش نظریات رقیب. با این همه، پیشرفت‌هایی در جمع‌آوری و تفسیر اطلاعات تجربی در زمینه فرهنگ و اقتصاد در حال انجام است. برای مثال اندازه‌گیری ویژگی‌های

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۱۷

فرهنگی مرتبط و گنجاندن آنها در مدل‌های رشد اقتصادی، اهمیت کمی زمینه فرهنگی فعالیت اقتصادی را به طور شفاف‌تری نشان می‌دهد. (Inglehart, 2000).

سیاست در اصطلاح، تعاریف مختلفی یافته است و ارایه یک تعریف جامع و مانع از آن امری سهل و ممتنع می‌باشد، ولی در جمع‌بندی، سیاست به معنی مدیریت کلان دولت و راهبرد امور عمومی در جهت مصلحت جمعی و انتخاب روش‌های بهتر در اداره‌ی شئون کشور، یا علم اداره‌ی یک جامعه‌ی متشکل و یا هنر تمشیت امور مردم در رابطه با دولت، آمده است که ارتباط با زندگی انسان‌ها دارد. (عمید زنجانی، ۱۳۷۴، ص ۵۶)

برخی نظریه‌های متاخر، فرهنگ‌های سیاسی را به سه دسته تقسیم می‌کنند:

- ۱- فرهنگ "محدود" با ویژگی‌های محلی و سرسپردگی مطلق به قدرت؛
- ۲- فرهنگ "انقیادی" با ویژگی‌های آگاهی ملی و اطاعت‌پذیری؛
- ۳- فرهنگ "مشارکت" که دارای ویژگی‌های آگاهی ملی، آزادی‌های فردی و مشارکت آگاهانه در امور سیاسی و حکومتی است.

به عقیده‌ی این گروه فرهنگ سیاسی مطلوب، آمیزه‌ای از سه نوع فوق است که در آن شهروندان در تصمیمات شرکت می‌جویند و فرهنگ سیاسی دموکراتیک آن منعکس‌کننده‌ی اعتقادات، بینش‌ها، هنجارها و شیوه‌ی استنباط‌هایی است که مشارکت را تأیید و ترغیب می‌کند. (Almanel, 1997: 6)

مشارکت سیاسی مردم را می‌توان فرایند شرکت مردم انتخاب مسئولین نام نهاد. کشور ایران به دلیل دارا بودن نظام مردم‌سالاری دینی، سهم بسزایی را به مردم برای انتخاب مسئولین داده است و لذا تعدادی از مسئولین توسط رای مستقیم مردم و تعدادی نیز به صورت غیر مستقیم از طرف نمایندگان مردم برای ادای وظیفه انتخاب می‌شوند.

بشر برای رشد بر طبیعت و استخدام آن در جهت رفع نیازهای خود، استعداد فکری خویش را به کار می‌برد و با کسب علم و آگاهی از قانونمندی‌های طبیعت، ابزار لازم (تکنولوژی) را کسب می‌نماید. همین فرایند مستمر است که تمدنهای بشری را شکل می‌دهد و با توسعه علم و آگاهی خود و بکارگیری تکنولوژی‌های جدید و پیشرفته‌تری دست یافته است و با تکیه بر این دستاوردهای تکنولوژیک بر طبیعت نیز مسلط‌تر شده است. اما شواهد نشان می‌دهد که هر چه تکنولوژی در جوامع پیشرفته رشد یافته‌تر

می‌گردد، از خودیگانگی انسان و از دست دادن مفهوم حیات انسان و دوری او از من حقیقی بیشتر خود را جلوه‌گر می‌سازد. آقای نیل پستمن در کتاب "انحصارگری تکنولوژی" این گونه بیان می‌نماید: «اغلب انسانها به تکنولوژی به عنوان یک رفیق قابل اعتماد می‌نگرد. این موضوع به دو دلیل است. دلیل نخست اینکه تکنیک و صنعت، زندگی را آسانتر، تمیزتر و طولانی‌تر می‌سازد. دلیل دوم اینکه تکنیک از مدت‌ها قبل و از همان آغاز رابطه‌ای بسیار نزدیک و در عین حال انعطاف‌ناپذیرتر با فرهنگ داشته است. به دلیل همین نزدیکی و اثرگذاری، بررسی تاثیر تکنولوژی در فرهنگ چندان ضروری به نظر نمی‌رسیده است (پستمن، ۱۳۸۰، ص ۴۴). تکنولوژی مجموعه‌ای از روش‌ها و تجربیات و علوم عملی است که مردم برای تسلط بر محیط و حل مشکلات مربوط به رابطه‌شان با محیط به کار می‌برند. تکنولوژی یکی از خصیصه‌های فرهنگی زیربنایی انسان است که برای موثر بودن می‌بایست با انسان هماهنگی داشته باشد (Bernard,2005:96).

جامعه‌شناسان به رابطه‌ی فرهنگ و تکنولوژی توجه ویژه‌ای کرده‌اند. این مساله مورد توجه صاحب‌نظران مدیریتی نیز قرار گرفته است. در حوزه کشورهای جهان سوم گفته شده است که فهم نادرست آنها از رابطه‌ی فرهنگ و تکنولوژی موجب شده تلاش کافی از سوی این کشورها در هنگام انتقال تکنولوژی برای بومی نمودن تکنولوژی وارداتی با نیازها و مناسبات خاص خود صورت نگیرد و در نتیجه گسیختگی در نظام فرهنگی - اجتماعی ایجاد کند (فاضلی و فاضلی؛ ۱۳۷۶، ص ۳۷). یکی از جنبه‌های مهم رابطه فرهنگ و تکنولوژی رابطه بین فن آوری اطلاعات و فرهنگ است که آثار اجتماعی عظیمی بر جامعه دارد. اگر باورها و ارزشهای فرهنگی را برنامه ریزی جمعی ذهنی که یک گروه انسانی را از گروه دیگر متمایز می‌کند (Hafstede,2001:25) بدانیم، رابطه‌ی پیچیده انسان - ماشین در انتقال اطلاعات بدین معنی است که فرهنگ هم بر طراحی سیستم‌ها و هم بر نحوه‌ی به کارگیری آنها تاثیر می‌گذارد (Straub et al,2001:10). فن آوری‌های اطلاعاتی طراحی و تولید شده در کشورهای پیشرفته، سوگیری فرهنگی به سود سیستم‌های اجتماعی - فرهنگی صنعتی دارند و با مقاومت فرهنگی در خلال فرایند انتقال فن آوری مواجه می‌شود.

علاوه بر این که اگر چه در مدح فن آوری‌های جدید اطلاعاتی (به خصوص اینترنت) گفته شده است که این فن آوری‌ها باعث ارتباطات سریع می‌شوند، اطلاعات را مبادله می‌کنند که فی‌نفسه منبع ایجاد قدرت است؛ از آنجا که این فن آوری‌ها امکان ناشناس ماندن تولیدکننده اطلاعات، تعامل پذیری، باز تولیدپذیری و کنترل‌ناپذیری اطلاعات را فراهم می‌آورند (موحدی و عابسی؛ ۱۳۸۳، ص ۱۲۸)، می‌توانند

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۱۹

آثار ناخواسته فرهنگی به وجود آورند که موجب مشکلات فرهنگی گوناگونی گردد. این نگرانی به خصوص در مورد رسانه‌های گروهی، ماهواره‌ها و اینترنت شدیدتر است.

الگوی راهبردی برنامه ریزی فرهنگی

در حوزه فرهنگ، به دلیل کیفی بودن و قابل تفسیر بودن فعالیتها، رسیدن به اجماع درباره چشم‌اندازها (در مقایسه با سایر حوزه‌ها نظیر حوزه صنعت) به مراتب پیچیده‌تر است. تفسیرها و تأویلهای مختلف از مضامین، مفاهیم و واژه‌های موجود در حوزه مذکور نیز، به این پیچیدگی دامن می‌زند. به این ترتیب، برای طراحی برنامه‌ریزی راهبردی در حوزه فرهنگ،

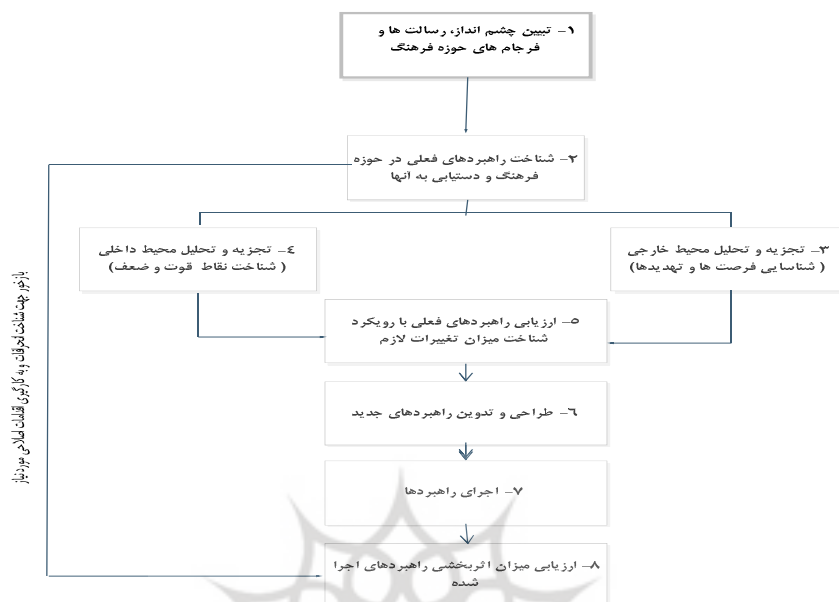
نخست باید رسالتها یا مأموریت‌های اساسی هر یک از حوزه‌های فرعی‌تر یا زیرمجموعه حوزه فرهنگ، نظیر کتاب، مطبوعات، سینما، هنر، میراث فرهنگی، و نیز ارزشها و باورهای جامعه تدوین گردد و در قالب چشم‌انداز مشترک^۱ اشتراک نظر به وجود آید تا گامهای بعدی به صورت منطقی طی شود (طبرسا، ۱۳۸۲، ص ۹۶).

گام دوم، شناخت راهبردهای فعلی در حوزه فرهنگ است. در واقع، اطلاع از بود یا نبود راهبردها و چگونگی شناخت، برآورد و دستیابی به آنها در این مرحله رخ می‌نماید. چنین به نظر می‌رسد که ارزیابی راهبردهای فعلی، انتخاب و تدوین راهبردهای منطقی‌تر و منسجم‌تر را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

گام سوم و چهارم، تجزیه و تحلیل محیط خارجی و داخلی است که می‌تواند همزمان صورت پذیرد. محیط، به مجموعه عواملی اطلاق می‌شود که خارج از مرز سازمان قرار دارند و بر عملیات سازمان تأثیر می‌گذارند. عمومی‌ترین مؤلفه‌های محیط شامل قوانین و مقررات، شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، مشتریان، تکنولوژی، گروههای ذی‌نفع، دولت، جامعه، سازمانهای غیردولتی، و در سطح بالاتر، نظام ارزشها یا بایدها و نبایدها، باورها و مفروض‌هاست. در بعد محیط داخلی، عواملی نظیر نیروی انسانی، مقررات و روش‌های انجام کار، ساختار و تشکیلات، منابع مالی، فرهنگ سازمان، ظرفیت فیزیکی و اندازه^۲ سازمان مطرح است (طبرسا، ۱۳۸۲، ص ۹۶). این مراحل در نمودار زیر ترسیم شده است.

1. Shared Vision

2. Size

الگوی سیاستگذاری راهبردی (شهبازی، ۱۳۸۸)

تجزیه و تحلیل محیط

محیط جامعه و یا محیط یک سازمان از عوامل متعددی تشکیل شده است. این عوامل بر روی سازمان یا به طور کلی جامعه تاثیر می گذارد. سازمانها و جوامع برای ماندگاری و رشد، باید این عوامل را درک کرده، با جهت گیری مناسب به فرصت ها و تهدیدهای حاصل به بهترین شکل ممکن پاسخ دهند. لازمه این کار شناخت عوامل تاثیر بر سازمان یا جامعه است. برای این امر الگوهایی ارائه شده است که عوامل تاثیرگذار محیط را تبیین می کنند. یکی از این الگوها الگوی PEST^۱ (سیاسی - اقتصادی - اجتماعی - تکنولوژیک) می باشد. این الگو در عین سادگی بسیار پر کاربرد است که به ادراک و تحلیل نمای کلی محیط عمومی کمک می کند.

عوامل سیاسی: تاثیر قابل توجهی در ایجاد فرصت و یا تهدید برای یک بنگاه دارند. مواردی نظیر مشارکت در تصمیم گیری های کلان، آزادی بیان، قوانین و مقررات و سیاست ها و خط مشی های دولتی، روابط خارجی، میزان فعالیت احزاب و گروه های سیاسی رسمی، و میزان انسجام و همبستگی افراد اشاره کرد.

عوامل اقتصادی: شامل تمام منابع طبیعی و فیزیکی ذخیره شده در جامعه و تجمع تمام بازارهایی که

1. Political- Economic- Social- Technological

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۲۱

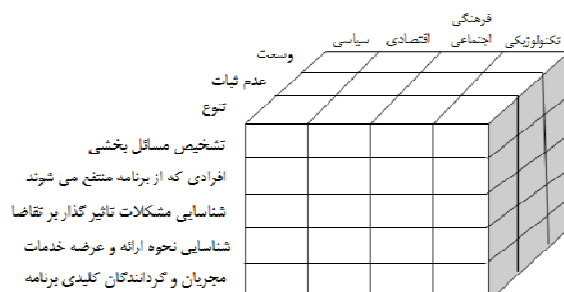
در آن کالاها و خدمات به منظور کسب درآمد و دریافت پول مبادله می‌شوند. در سطح الگوهای محصولات صنعتی، مصرفی، درآمد، پس انداز، سرمایه‌گذاری، در دسترس بودن نیروی کار و سرمایه، و تغییرات قیمت، که این چنین فهرستی به عنوان تولید ناخالص ملی، تورم، مالیات، میزان بهره، میزان بیکاری، تغییرات نرخ برابری ارز، کاهش فساد و... جزو عوامل اقتصادی در محیط محسوب می‌شوند (هچ، ۱۳۸۷، ص ۱۱۹).

عوامل اجتماعی: از جمله عوامل اجتماعی می‌توان به رشد جمعیت، میزان مرگ و میر، ارزش‌های اجتماعی، برنامه‌های امنیت اجتماعی و... اشاره کرد.

عوامل تکنولوژیکی: از عوامل تکنولوژیکی تاثیرگذار بر محیط کلان می‌توان به انقلاب اطلاعات و تولید حجم عظیم دانش، اکتشافات و اختراعات، تولیدات جدید از جمله اینترنت، ماهواره و کارکنان متخصص و دانش محور اشاره کرد (آهنچی، ۱۳۸۶، ص ۴۳۵).

تجزیه و تحلیل و بررسی محیطی یک بررسی سه بعدی است، ما نیاز به اطلاعاتی از محیط داریم که مدیران برنامه‌ریز بتوانند بهترین تصمیمات را در پنج زمینه راهبردی اتخاذ نمایند. بخش‌های مختلف یک محیط می‌بایست مورد بررسی قرار گیرد تا بر اساس آن اطلاعات مورد نیاز هر بخش استراتژیک بدست آید. در فرایند این بررسی، مسائل مطروحه در زمینه‌های وسعت، تنوع و عدم ثبات در هر بخش و تاثیر هر یک از آنان بر زمینه راهبردی می‌بایست مشخص گردد. شکل زیر ارتباطات سه بعدی را نمایش می‌دهد.

جستجو برای کسب اطلاعات و بینش محیطی از طریق و به کمک شکل زیر بهتر قابل حصول است. اولین زمینه استراتژیک تشخیص مسائل بخشی را به عنوان مثال انتخاب کنید. واحدهای افقی نشانگر بررسی اطلاعات محیطی از هر یک از بخش‌های مربوط به محیط است. واحدهای بالای این ردیف بر نیاز به بررسی هر یک از بخش‌های محیطی از نقطه نظر ابعاد وسعت، تنوع و عدم ثبات تاکید می‌کند. اهمیت نسبی بخش‌ها و ابعاد مربوطه ممکن است در برنامه‌های مختلف متفاوت باشد لکن چارچوب ارائه شده برای کلیه برنامه‌ها قابل استفاده می‌باشد (پاول، ۱۳۷۴، ص ۷۷).

شکل ۱: چارچوبی برای تجزیه و تحلیل و بررسی محیط فرهنگی (پاول، ۱۳۷۴)

پیشینه تحقیق

در حوزه برنامه ریزی استراتژیک فرهنگی مقالاتی متعدد در باب اهمیت و ضرورت انجام این مهم نگاشته شده است.

۱- صالحی امیری و کاوسی (۱۳۸۶) در مقاله ای تحت عنوان ضرورت تجزیه و تحلیل محیطی در برنامه ریزی استراتژیک فرهنگی در ایران به رشته تحریر در آورده اند. در این مقاله از ابعاد مختلف و از نگاه اندیشمندان گوناگون همچون حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری بر اهمیت برنامه ریزی فرهنگی اشاره شده است. در این پژوهش، به بررسی عوامل سیاسی، اقتصادی و فرهنگی از طریق تجزیه و تحلیل SWOT پرداخته شده است.

۲- خادم و عزیزاده (۱۳۸۶) در نوشتاری تحت عنوان مدیریت راهبردی فرهنگ به بررسی چالشهای برنامه ریزی فرهنگی در ایران با استناد به برنامه های ۵ ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشور پرداخته اند.

۳- چاوش باشی (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان تدوین الگوی برنامه ریزی فرهنگی در کشور پرداخته است. ایشان ابتدا به معرفی مدل های مختلف برنامه ریزی فرهنگی مطرح در جهان از جمله مدل های فیلاردی، پالمر و برن استین پرداخته است. در پایان مدلی ارائه شده است که تحلیل محیط شرط لازم و ضروری جهت برنامه ریزی راهبردی فرهنگی است.

الزامات سیاستگذاری فرهنگی در سطح ملی پژوهشی است که در سال ۱۳۸۹ صورت پذیرفته است. در این پژوهش محقق بدین نتیجه رسیده است که دولتها نقش اصلی را در مدیریت فرهنگی جامعه ایفا می کنند. اما آنچه در خصوص وضعیت و نقش دولت در نظام فرهنگی ایران مشهود می باشد، تبعیت از الگوی سنتی و بوروکراتیک از سوی دولت در عرصه فرهنگی است. به طور کلی تصدی گری بیش از حد

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۲۳

دولت در عرصه فرهنگ و عدم تناسب آن با توان و ظرفیت محدود دامنه عملیات دولت، دیوان سالاری و غیر پاسخگویی، تمرکز گرایی و عدم واگذاری اختیارات از عوامل اصلی نابسامانی های فرهنگی معرفی شده اند. (رسولی، ۱۳۸۹، ص ۸۵)

این تحقیق شامل یک سؤال اصلی و سه سؤال فرعی به صورت زیر بود:

سؤال اصلی

عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی کشور کدامند؟

سوالات فرعی

عوامل محیطی موثر از بعد اقتصادی در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی کشور کدامند؟

عوامل محیطی موثر از بعد سیاسی در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی کشور کدامند؟

عوامل محیطی موثر از بعد تکنولوژیکی در برنامه‌ریزی استراتژیک فرهنگی کشور کدامند؟

روش شناسی تحقیق

روش مورد استفاده در این پژوهش، روش توصیفی (پیمایشی) است. شاخص های اولیه تحقیق از طریق جمع‌آوری نظرات خبرگان است و اولویت بندی شاخص های شناسایی شده از طریق توزیع پرسشنامه در جامعه آماری صورت پذیرفت.

خبرگان و صاحب‌نظران حوزه قلمرو موضوعی تحقیق می‌باشد که شاخص های تاثیرگذار بر برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی از دیدگاه این گروه استخراج شد. استخراج شاخص ها بدین صورت بود که با مصاحبه با متخصصین امر، به شناسایی شاخص‌ها پرداخته شد و با اصلاحات گوناگون، شاخصهای اصلی هر بعد شناسایی شد. جهت رتبه بندی از حیث اهمیت، از کارشناسان فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - سازمان تبلیغات اسلامی استان تهران استفاده شد. این شاخص ها از بعد اقتصادی، سیاسی و تکنولوژیکی در شکل (۲) مشخص است.

۱۲۴ ♦ فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۴۷ / سال پانزدهم، شماره ۲ / تابستان ۱۳۹۰

ردیف	شاخص
۱	امکانات و ابزار آلات تکنولوژی های پیشرفته تاثیر گذار بر فرهنگ عمومی
۲	فرایندهای تصویب آیین نامه ها و مصوبات فرهنگی
۳	ترجمه، تالیف و نشر روزنامه ها، مجلات و کتاب های حوزه فرهنگی چگونه
۴	راه اندازی شبکه های تخصصی فرهنگی در صدا و سیما
۵	استفاده از تکنولوژی های پیشرفته در زمینه شناخت و کشف و تبلیغ آثار فرهنگی و باستانی
۶	شبکه های الکترونیکی
۷	یکپارچگی سیستم اطلاع رسانی فرهنگی با باورها و عرف جامعه
۸	میزان گسترش فعالیت های فرهنگی بیون مرزی رسانه ها و شبکه های اینترنتی
۹	فرایند اجرایی قوانین و مصوبات فرهنگی
۱۰	میزان وجود و کاربرد نرم افزارهای فرهنگی
۱۱	گسترش و پوشش شبکه های رادیویی و تلویزیونی در سطح مناطق مختلف کشور
۱۲	تعامل و ارتباطات بین دستگاه های فرهنگی

ردیف	شاخص
۱	اعتماد عمومی
۲	مشارکت سیاسی
۳	نخبگان سیاسی
۴	آزادی مطبوعات و رسانه ها
۵	وجود احزاب سیاسی
۶	وجود سازمان های مردم نهاد (NGO)
۷	خسار سیاسی
۸	ثقافت قوانین و مقررات
۹	ثبات قوانین و مقررات
۱۰	هویت
۱۱	مشروعیت سیاسی
۱۲	امنیت اجتماعی

ردیف	شاخص
۱	ریسک پذیری برای سرمایه گذاری
۲	اعتماد برای سرمایه گذاری
۳	اشتغال (یا تاکید بر بخش فرهنگ)
۴	بیکاری
۵	مالیات
۶	پس انداز
۷	درآمد سرانه
۸	سبب گزایی و اسراف
۹	حمایت از بخش خصوصی جهت سرمایه گذاری
۱۰	مخارج عمومی دولت
۱۱	تولید ناخالص داخلی
۱۲	فساد اقتصادی

شکل ۲: شاخص های شناسایی شده بعد اقتصادی، سیاسی اجتماعی و تکنولوژیکی توسط صاحب نظران و خبرگان امر

در این پژوهش حاضر از روش نمونه گیری تصادفی ساده (SRS) بهره جستیم. در نمونه گیری تصادفی ساده هر یک از عناصر جامعه مورد نظر برای انتخاب شدن شانس مساوی دارند. برای تعیین حجم نمونه در این روش به صورت دو مرحله ای زیر عمل می کنیم.

در صورتی که حجم جامعه نا محدود باشد از فرمول بالا استفاده می گردد. ولی اگر حجم جامعه مشخص و برابر با N باشد به صورت زیر فرمول بالا تعدیل می شود. جامعه نمونه در این تحقیق ۱۱۰ نفر در نظر شد.

$$n = \frac{200}{1 + \frac{200}{300}} = 113 \quad n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}}$$

یافتن پاسخ و راه حل برای مسأله انتخاب شده در هر تحقیق، مستلزم دست یافتن به داده هایی است که از طریق آنها بتوان فرضیه هایی که به عنوان پاسخ های احتمالی و موقتی برای مسأله تحقیق مطرح شده اند را آزمون کرد. به طور معمول سه ابزار عمده برای جمع آوری داده ها وجود دارد.

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۲۵

تعداد پرسشنامه توزیع شده برابر با ۱۱۰ پرسشنامه می‌باشد که تعداد ۱۰۵ پرسشنامه جمع آوری شد اما به دلیل ابهام در پنج پرسشنامه، ۱۰۰ پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفت.

نام سازمان	معاونت - واحد	تعداد پرسشنامه جمع آوری شده
مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی	-----	۴۸
سازمان تبلیغات اسلامی	معاونت آموزشی و پژوهشی	۵۷
جمع کل	-----	۱۰۵

روایی^۱ و پایایی^۲ پرسشنامه

در این پژوهش، پس از تدوین پرسشنامه، محقق آن را در اختیار تعدادی از اساتید و صاحب‌نظران و همچنین تعدادی از مدیران جامعه‌ی مورد مطالعه قرار داده و پس از اخذ نظرات جمع مذکور، اقدامات اصلاحی در پرسشنامه‌ها، با نظر نهایی خبرگان امر انجام گرفت.

جهت سنجش پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. مقدار آلفای پرسشنامه برابر با ۰/۷۸۲۱ بدست آمد که حاکی از پایایی پرسشنامه است.

تحلیل آماری

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و انتخاب آزمونهای آماری ابتدا باید بررسی شود که اطلاعات جمع آوری شده از پرسشنامه نرمال می‌باشد یا خیر؟ اگر داده ها نرمال باشند از آزمونهای آماری پارامتریک و در غیر این صورت از آزمونهای آماری ناپارامتریک استفاده می‌شود.

- آزمون نرمال بودن (کولموگروف اسمیرنوف) برای شاخص عوامل اقتصادی

1. Validity

2. Reliability

داده ها نرمال است (داده ها از جامعه نرمال آمده اند): H_0

داده ها نرمال نیست (داده ها از جامعه نرمال نیامده اند): H_1

اگر مقدار سطح معنی داری بزرگتر از مقدار خطا باشد فرض صفر را نتیجه می گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی داری کوچکتر از خطا باشد فرض یک را نتیجه می گیریم.

نتیجه گیری	تایید فرضیه	مقدار خطا	سطح معنی داری	متغیر
نرمال است	H_0	۰/۰۵	۰/۲۳۸	عوامل اقتصادی
نرمال است	H_0	۰/۰۵	۰/۵۶۳	عوامل سیاسی و اجتماعی
نرمال است	H_0	۰/۰۵	۰/۱۰۶	عوامل تکنولوژیکی

با توجه به جدول بالا مشخص شد که تمام داده های جمع آوری شده نرمال می باشند. لذا در آمار استنباطی از آزمون های پارامتریک استفاده خواهد شد.

آزمون ویلکاکسن تک نمونه ای برای رتبه بندی شاخص های ابعاد سه گانه

H_0 : فرض صفر: $median \leq X$ میانه شاخص مورد نظر در جامعه کوچکتر یا مساوی است.

H_1 : فرض یک: $median > X$ میانه شاخص مورد نظر در جامعه بزرگتر است.

اگر مقدار سطح معنی داری بزرگتر از مقدار خطا باشد فرض صفر را نتیجه می گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی داری کوچکتر از خطا باشد فرض یک را نتیجه می گیریم. بعد از چند مرحله آزمون ویلکاکسون رتبه بندی شاخص های اقتصادی، سیاسی و تکنولوژیکی به صورت زیر می باشد.

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۲۷

رتبه بندی شاخص های اقتصادی

ردیف	شاخصها	رتبه	میانگین جامعه
۱	ریسک پذیری برای سرمایه گذاری	۳	۲.۵ < میانگین ≤ ۳
۲	اعتمادسازی برای سرمایه گذاری	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۳	اشتغال	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴
۴	بیکاری	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴
۵	مالیات	۳	۲ < میانگین ≤ ۲.۵
۶	پس انداز	۳	۲ < میانگین ≤ ۲.۵
۷	درآمدسرتانه	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۸	مصرف‌گرایی و اسراف	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۹	حمایت از بخش خصوصی جهت سرمایه گذاری	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۱۰	مخارج عمومی دولت	۳	۲.۵ < میانگین ≤ ۳
۱۱	تولید ناخالص داخلی	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۱۲	فساد اقتصادی	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴

رتبه بندی شاخص های تکنولوژیکی

ردیف	شاخصها	رتبه	میانگین جامعه
۱	امنکات و ابزار آلات تکنولوژی های پیشرفته تاثیر گذار بر فرهنگ عمومی	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴
۲	فرآیندهای تصویب لایحه‌ها و مصوبات فرهنگی	۲	۲.۵ < میانگین ≤ ۳
۳	ترجمه، تالیف و نشر روزنامه، مجلات و کتابهای حوزه فرهنگی چگونه	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۴	راه اندازی شبکه‌های تخصصی فرهنگی در صدا و سیما	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۵	استفاده از تکنولوژی‌های پیشرفته در زمینه شناخت و کشف و تبلیغ آثار فرهنگی و باستانی	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۶	شبکه‌های لکترونیکی	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۷	بکارگیری سیستم اطلاع‌رسانی فرهنگی با پاورها و غرف جامعه	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۸	میزان گسترش فعالیت‌های فرهنگی برون مرزی رسانه ها و شبکه‌های اینترنتی	۲	۲.۵ < میانگین ≤ ۳
۹	فرآیند اجرایی قوانین و مصوبات فرهنگی	۲	۳ < میانگین ≤ ۳.۵
۱۰	میزان وجود و کاربرد نرم افزارهای فرهنگی	۲	۲.۵ < میانگین ≤ ۳
۱۱	گسترش و پوشش شبکه های رایویی و تلویزیونی در سطح مناطق مختلف کشور	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴
۱۲	تعامل و ارتباطات بین دستگاههای فرهنگی	۱	۳.۵ < میانگین ≤ ۴

رتبه بندی شاخصهای عوامل اقتصادی، سیاسی و تکنولوژیکی بر اساس میانگین

رتبه بندی شاخص های اجتماعی و سیاسی بر مبنای میانگین

سوال	شاخصها	میانگین
۱	اعتماد عمومی	۴.۱۱
۱۲	امنیت اجتماعی	۳.۹۸
۸	شفافیت قوانین و مقررات	۳.۹۲
۹	ثبات قوانین و مقررات	۳.۸۸
۷	فساد سیاسی	۳.۸۳
۴	آزادی مطبوعات و رسانه‌ها	۳.۷۳
۶	وجود سازمانهای مردم نهاد(NGO)	۳.۶۴
۳	آزادی بیان	۳.۶۳
۲	مشارکت سیاسی	۳.۶۳
۱۱	مشروعیت سیاسی	۳.۵۱
۵	وجود احزاب سیاسی	۳.۳۵
۱۰	هویت	۳.۲۷

سوال	شاخصها	میانگین
۴	بیکاری	۴.۰۴
۱۲	فساد اقتصادی	۳.۹۶
۳	اشتغال	۳.۷۷
۲	اعتمادسازی برای سرمایه گذاری	۳.۵۲
۸	مصرف‌گرایی و اسراف	۳.۳۷
۹	حمایت از بخش خصوصی جهت سرمایه گذاری	۳.۲۹
۷	درآمدسرتانه	۳.۲۷
۱۱	تولید ناخالص داخلی	۳.۲۳
۱	ریسک پذیری برای سرمایه گذاری	۳.۱۱
۱۰	مخارج عمومی دولت	۳.۰۰
۶	پس انداز	۲.۶۴
۵	مالیات	۲.۶۱

رتبه بندی شاخص های تکنولوژی بر اساس میانگین

سوال	شاخصها	میانگین
۱۲	تامل و ارتباطات بین دستگاههای فرهنگی	۳.۹۶
۱۱	گسترش و پوشش شبکه های رادیویی و تلویزیونی در سطح مناطق مختلف کشور	۳.۸۱
۱	امکانات و ابزار آلات تکنولوژی های پیشرفته تاثیر گذار بر فرهنگ عمومی	۳.۶۷
۶	شبکه های الکترونیکی	۳.۵۲
۴	راه اندازی شبکه های تخصصی فرهنگی در صدا و سیما	۳.۵۰
۳	ترجمه، تالیف و نشر روزنامه ها، مجلات و کتابهای حوزه فرهنگی چگونه	۳.۳۵
۷	یکپارچگی سیستم اطلاع رسانی فرهنگی با باورها و عرف جامعه	۳.۳۳
۵	استفاده از تکنولوژی های پیشرفته در زمینه شناخت و کشف و تبلیغ آثار فرهنگی و باستانی	۳.۳۳
۹	فرایند اجرایی قوانین و مصوبات فرهنگی	۳.۲۹
۱۰	میزان وجود و کاربرد نرم افزارهای فرهنگی	۳.۱۷
۲	فرایندهای تصویب آئین نامه ها و مصوبات فرهنگی	۳.۱۱
۸	میزان گسترش فعالیتهای فرهنگی بیرون مرزی رسانه ها و شبکه های اینترنتی	۳.۰۴

آزمون repeated measure برای مقایسه ۳ بعد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و تکنولوژیکی

میانگین	شاخصها
۳۱۷۵.۳	عوامل اقتصادی
۷۰۶۷.۳	عوامل سیاسی و اجتماعی
۴۲۲۳.۳	عوامل تکنولوژیکی

نتیجه گیری	تایید فرضیه	خطا	سطح معنی داری
$\mu_1 \neq \mu_2$ (تفاوت ازای حداقل یک)	H1	۰/۰۵	۰/۰۰۰

اگر مقدار سطح معنی داری بزرگتر از مقدار خطا باشد فرض صفر را نتیجه می گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی داری کوچکتر از خطا باشد فرض یک را نتیجه می گیریم. حال چون مقدار سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و کوچکتر از مقدار خطا ۰/۰۵ می باشد به ازای حداقل یک از شاخصها با یکدیگر برابر نمی باشند پس باید با استفاده از آزمون تی زوجی به بررسی تساوی زوجی این شاخصها پرداخت.

آزمون تی زوجی برای بررسی تساوی دوبدوی متغیرها

متغیرها	سطح معنی‌داری	مقدار خطا	تایید فرضیه	نتیجه‌گیری
عوامل اقتصادی - عوامل سیاسی و اجتماعی	۰/۰۰۰	۰/۰۵	H1	$\mu_1 \neq \mu_2$
عوامل اقتصادی - عوامل تکنولوژیکی	۰/۱۷۸	۰/۰۵	H0	$\mu_1 = \mu_3$
عوامل سیاسی و اجتماعی - عوامل تکنولوژیکی	۰/۰۰۳	۰/۰۵	H1	$\mu_2 \neq \mu_3$

$$H0: \mu_i = \mu_j$$

$$H1: \mu_i \neq \mu_j$$

اگر مقدار سطح معنی‌داری بزرگتر از مقدار خطا باشد فرض صفر را نتیجه می‌گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی‌داری کوچکتر از خطا باشد فرض یک را نتیجه می‌گیریم. پس با توجه به سطح معنی‌داری ۳ آزمون تی زوجی و مقایسه آن با مقدار خطای ۰.۰۵ به این نتیجه می‌رسیم که تنها متغیرهای عوامل اقتصادی و عوامل تکنولوژیکی اختلاف معنی‌داری با یکدیگر ندارند. پس با توجه به آزمونهای پارامتری repeated measure، تی زوجی و میانگین متغیرها، رتبه بندی ۳ بعد به صورت زیر انجام می‌شود.

رتبه اول = عوامل سیاسی و اجتماعی
رتبه دوم = عوامل تکنولوژیکی = عوامل اقتصادی

پیشنهاد برای سؤالات تحقیق

پیشنهادی در بعد اقتصادی بر اساس سؤال اول :

دولت با یک برنامه ریزی صحیح و مناسب و همکاری توأمان با بخش خصوصی در یک مدت زمان معین می‌تواند میزان بیکاری را که منشاء فحشا می‌باشد و تاثیرات مخرب بر فرهنگ کشور دارد را کاهش دهد. چند راه‌حل جهت کاهش بیکاری به صورت ذیل می‌باشند:

۱. تاکید بر آموزشهای فنی و حرفه‌ای به صورت مهارت محور

۱۳۰ ♦ فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۴۷ / سال پانزدهم، شماره ۲ / تابستان ۱۳۹۰

۲. آموزش مهارت‌های کارآفرینی و هدایت توانایی های ذاتی و خلاقانه جوانان جویای کار در جهت مناسب و ایجاد خوداشتغالی.

۳. آموزش مهارت‌های کارگروهی و تعلیم نحوه شکل دهی تیم های کاری خود محور جهت اشتغال بر اساس سرمایه افراد .

۴. اعطای وام های خوداشتغالی و فراهم سازی شرایط و بستر مناسب جهت تشکیل بنگاه های زودبازده شاخص دوم: شاخص دوم فقر و فساد در جامعه است که در جهت کاهش و ریشه کن کردن فساد می توان از چند طریق این مهم را محقق ساخت.

۱. آموزشهای مبتنی بر تعالیم اسلام که ریشه در فرهنگ کشور ایران دارد در جهت افزایش خودکنترلی درونی توسط خود افراد.

۲. تعریف و تدوین قوانین و مقررات نظارتی شفاف با پشتوانه و ضمانت اجرایی بالا با تاکید بر رهنمودهای مقام معظم رهبری در راستای سیاست های ابلاغی نظام اداری سالم در فروردین ماه ۱۳۸۹.

۳. تدوین منشورها و کدهای اخلاقی در سازمانها و جوامع و درونی کردن این کدها در افراد. شاخص سوم: اشتغال است .

۱. ایجاد مشاغل فرهنگی مناسب و مورد نیاز در جامعه و تاکید بر آموزش نیروی انسانی متخصص در حوزه فرهنگ.

پیشنادهایی در راستای نتایج سؤال دوم تحقیق

با توجه به تجزیه و تحلیل آماری و نتایج بدست آمده سه شاخص اعتماد، امنیت اجتماعی و شفافیت قوانین و مقررات به ترتیب در رتبه های اول تا سوم قرار گرفته اند.

در حوزه سیاسی دولت می تواند با تقویت زیرساخت ها و فراهم آوردن شرایط مورد نیاز جهت حرکت به سمت حکمرانی خوب گام بردارد. حکمرانی خوب شامل مولفه هایی چون - مشارکت - حاکمیت قانون - شفافیت در قوانین و مقررات - مسوولیت پذیری - اجماع سازی - عدالت و انصاف - کارایی و اثربخشی - پاسخگویی به شهروندان می باشد. دولت با برقراری رابطه مناسب و فراهم آوردن ارتباط

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۳۱

مناسب بین سه بخش حکومت- جامعه مدنی و بخش خصوصی می‌تواند فضای جامعه را از نظر سیاسی تلطیف بخشد و اعتماد را در جامعه حاکم سازد.

در راستای اجرای حکمرانی خوب می‌تواند با استفاده از سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای تاکید بر وظایف حاکمیتی خود و کاهش وظایف تصدی‌گری خود می‌تواند بیش از پیش بخش خصوصی و مردم را در کشور فعال کند و به نوعی باعث افزایش اعتماد امنیت اجتماعی می‌شود.

پیشنادهایی در راستای نتایج بدست آمده از سؤال سوم تحقیق

در این بعد سه شاخص تعامل و ارتباطات بین دستگاه‌های فرهنگی- گسترش و پوشش شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی - گسترش ابزارآلات تکنولوژیکی پیشرفته تاثیرگذار بر فرهنگ عمومی کشور به ترتیب اولویت اول تا سوم را به خود اختصاص دادند پیشنهادهایی به صورت زیر می‌توان ارائه نمود:

۱. باید اذعان کرد که در بررسی‌ها به این موضوع پی برده شد که برنامه ریزی فرهنگی کشور دارای متولی‌های متعددی می‌باشد و بسیاری از نهادها به طور موازی و با وظایف متداخل نسبت به هم در حال انجام فعالیت هستند که نشان از عدم وجود نگرش منسجم و یکپارچه است که باید پیشنهاد کرد که این امر خطیر به یک متولی اصلی به عنوان پیشگام در مقوله فرهنگ کشور باشد و سایر سازمانها و نهادهای درگیر در امور فرهنگی با این مرکز به عنوان مغز متفکر در تعامل باشند.
۲. تاکید بر یکپارچه سازی فرهنگی و دنباله روی از سیاست‌های یکپارچه توسط دستگاه‌های متولی امر فرهنگ با تاکید بر اهمیت و الویت دادن به فرهنگ ملی- بومی و قومی به صورت توأمان
۳. توانمند سازی و گسترش زیربناهای شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی جهت جذب قومیت‌های مرزی کشور به سمت فرهنگ یکپارچه ملی
۴. سرمایه گذاری و آموزش در راستای استفاده بهینه در حوزه تکنولوژی‌های پیشرفته همچون ماهواره، اینترنت و... به منظور جلوگیری از نفوذ تهاجم فرهنگی به داخل کشور.

پیشنهاداتی برای مسئولین و متولیان سیاستگذاری فرهنگی

- در بررسی پاسخ دهندگان به سئوالات بخش تکنولوژیکی به این نتیجه رسیده شد که بطور کلی کشور در شاخص‌های سخت افزار- نرم افزار و فرایندهای انجام کار نوعی ضعف و کاستی وجود دارد. با توجه به سیر تکاملی و پرشتاب جهانی شدن، باید با استفاده از تکنولوژی‌های نرم و سخت

۱۳۲ ♦ فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۴۷ / سال پانزدهم، شماره ۲ / تابستان ۱۳۹۰

مبادرت به انجام برنامه‌ریزی راهبردی مناسب در حوزه فرهنگ نمود که بی توجهی نسبت به آن زوال و ضعف دولت و ساختارهای اجتماعی را در بر خواهد داشت.

- با توجه به اینکه بیشتر فعالیت های اقتصادی کشور در حوزه تصدی‌گری دولت می‌باشد بدلیل عدم توجه اساسی به مسائل اخلاقی و فرهنگی نگرش حاکم در حوزه اقتصادی بیشتر اخلاق اقتصادی است تا اقتصاد اخلاقی. ما به جای آنکه مؤلفه های اقتصادی جامعه را به سمت ارزشها هدایت کنیم، متأسفانه اخلاق جامعه را اقتصادی کرده ایم. حتی کسانی که داعیه داران کار فرهنگی در جامعه هستند می خواهند با اخلاق اقتصادی یعنی دنیاخواهی و رفاه طلبی، شعارهای دینی و ارزشی را در کشور نهادینه کنند که البته این تراحمی آشکار است و هیچ گاه محقق نخواهد شد. تنها با مهار تمایلات اقتصادی توسط معیارهای اخلاقی و دینی نظیر زهد و عدل می‌توان به تحقق ارزشها در جامعه امیدوار بود والا وضع بدتر از آن خواهد شد که هست. دولتمردان کشور باید با توجه به ریشه‌های فرهنگی و باورهای مردم جامعه در جهت اصلاح نظام اقتصادی و نگرش اقتصادی حاکم بر جامعه گام بردارند.
- عدم تبادل تجارب فرهنگی کشور و راهبردی نبودن تولیدات و برنامه‌های فرهنگی و آموزشی در میدان عمل و نیز عدم موازنه بین حجم برنامه های فرهنگی با نیازهای جامعه و افراط و تفریط در ارائه محصولات، بدون توجه به جنبه‌های الگویی و رفتاری آن. مسئولین امر باید در تهیه برنامه های فرهنگی و آموزشی نقش اساسی و نظارتی خود را به خوبی ایفا کنند.
- با توجه به وضعیت فعلی فرهنگ حاکم بر کشور و منفعل بودن آن، ضرورت مهندسی و بازخوانی دوباره فرهنگ و قوانین حاکم بر کشور احساس می‌شود و باید برای توفیق در اهداف برنامه‌ریزی‌های فرهنگی کشور بدان‌ها توجه‌ای ویژه داشت.
- عدم وجود یک چشم انداز فرهنگی مطلوب در کشور باعث سر درگمی و موازی کاری و تداخل وظایف سازمانها و نهادهای فرهنگی کشور شده است که نیازمند آن می‌باشد که شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با هم و در کنار هم به تدوین این چشم انداز فرهنگی همت گمارند.
- با توجه به اینکه مشکلات و معضلات کنونی نظام اداری کشور ریشه‌ای فرهنگی - اقتصادی و سیاسی دارند باید مسئولین امر برای تحول و بهبود وضع نظام اداری کشور به امر فرهنگ و برنامه ریزی در

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۳۳

آن حوزه جهت موفقیت سایر حوزه های دیگر اقدام کند.

- در برنامه ریزی فرهنگی به ندرت برنامه های عملیاتی به شکلی که مرسوم است اتفاق می افتد. لذا به مسئولین امر پیشنهاد می شود که اهداف کلان حوزه های فرهنگی را فقط در حد چشم انداز و رسالت تدوین نکنند بلکه در راستای رسالت و چشم اندازهای فرهنگی به برنامه ریزی های عملاتی در حوزه فرهنگی بپردازند تا اندازه گیری و ارزشیابی تحقق اهداف به راحتی ممکن شود.

بحث و نتیجه گیری

فرهنگ هر ملت تشکیل دهنده هویت آن است. برای حفظ استقلال و آزادی یک ملت باید ارزشها و باورهای آن ملت زنده نگه داشته شود در غیر این صورت آن ملت مورد استثمار ملت های متجاوز قرار خواهد گرفت. جهت حفظ و زنده نگه داشتن فرهنگ یک ملت باید سپری بر فرهنگ کشید و آن سپر چیزی نیست مگر برنامه ریزی بلندمدت در حوزه فرهنگی. فرهنگ نیز موضوعی جدا از زمینه محیط نمی باشد. در این پژوهش به شناسایی و اولویت بندی بین عوامل محیطی موثر بر برنامه ریزی راهبردی فرهنگی کشور پرداخته شد. با بررسی های فراوان مشخص شد که در کشور ما حوزه فرهنگ متولی های متعددی دارد که وظایف بسیاری از این سازمان ها متداخل بوده و تفکیک وظایف بین این نهادها رعایت نشده است. از دیگر نتایج بدست آمده مشخص شد که در امر برنامه ریزی فرهنگی نیروی انسانی متخصص بسیار نادر می باشد و جا دارد مسئولین امر نسبت به تربیت و آموزش متخصصان امر برنامه ریزی همت گمارند.

منابع

- آهنچی، محمد. (۱۳۸۶) "مدیریت استراتژیک: نگرشی نو بر مدیریت استراتژیک در تئوری و عمل" انتشارات دستان.
- اکرمی، سید علی (۱۳۸۰)، "تحولات تکنولوژی و ماهیت مشاغل در عصر اطلاعات و ارتباطات"، مجموعه مقالات همایش نقش فناوری اطلاعات در اشتغال، تهران.
- اینگلهارت، رونالد (۱۳۸۲)، "تحولات فرهنگی"، مریم وتر، نشر کویر.
- براتی، ناصر (۱۳۷۷)، "توسعه فرهنگی پایدار"، مجله برنامه و بودجه، ش ۲۴، سال دوم.

۱۳۴ ♦ فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی ۴۷ / سال پانزدهم، شماره ۲ / تابستان ۱۳۹۰

- پاول، ساموئل (۱۳۷۴)، "مدیریت استراتژیک در برنامه های توسعه"، ترجمه علی اشرف افخمی، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- پستمن، نیل (۱۳۸۰)، "تکنوبولی (تسلیم فرهنگ به تکنولوژی)"، ترجمه صادق طباطبایی، انتشارات روزنامه اطلاعات.
- حسینی، ابراهیم (۱۳۸۲)، "بررسی سیاستهای فرهنگی در نگاهی مقایسه‌ای"، مجموعه مقالات مطالعه فرهنگی، انتشارات جهاد دانشگاهی.
- خاکی، غلامرضا (۱۳۸۲)، "روش تحقیق با رویکرد پایان نامه نویسی"، انتشارات بازتاب.
- چاوش باشی، فرزانه (۱۳۸۹)، "مدلهایی برای برنامه ریزی فرهنگی در ایران"، مجموعه مقالات مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، انتشارات پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- رسولی، اسحاق (۱۳۸۹)، "الزامات سیاستگذاری فرهنگی در سطح ملی"، مجموعه مقالات مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، انتشارات پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۶)، "توسعه و تضاد"، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- رفیع زاده، شهرام (۱۳۷۸)، "آنانومی فرهنگی"، نشر انتشار.
- سرآبادانی، غلامرضا، "تورم، عوامل و راهکارهای مقابله با آن در ایران"، نشریه اقتصاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- سردارآبادی، خلیل الله (۱۳۸۲)، "سازوکار و ویژگی های رانت جویی سیاسی"، فرهنگ اندیشه سال.
- شهبازی، مهدی، "رابطه بین عوامل محیطی موثر بر برنامه ریزی استراتژیک فرهنگی کشور"، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۸.
- طبرسا، غلامعلی (۱۳۸۲)، "تعیین چالشهای فراروی سیاستگذاری در حوزه فرهنگ"، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- صالحی امیری، رضا. چاوش باشی فرزانه (۱۳۸۹)، "الزامات الگوی مدیریت فرهنگی در ایران"، مجموعه مقالات مدیریت و برنامه ریزی فرهنگی، انتشارات پژوهشکده تحقیقات استراتژیک.
- عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۷۴)، "مبانی اندیشه سیاسی"، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

شناسایی عوامل محیطی موثر در برنامه‌ریزی راهبردی فرهنگی کشور ♦ ۱۳۵

- قاضی نوری، سپهر (۱۳۸۳)، "تحلیل نقش فناوری در ایجاد اشتغال در کشور"، فصلنامه اطلاع‌رسانی، آموزشی و پژوهشی مدیریت فردا، سال اول، ش ۳ و ۴.
- کلانتری، صمد (۱۳۸۴)، "نگاهی نو بر مسائل اقتصادی، سیاسی و جامعه‌شناختی جهان سوم"، انتشارات پژوهشکده امور اقتصادی.
- موحدی، مسعود. عابسی، مسعود. (۱۳۸۳)، "فن‌آوری اطلاعات و فرهنگ"، فصلنامه مطالعات مدیریت، ش ۴۱-۴۲.
- نظری، محسن. (۱۳۸۷)، "اقتصاد کلان"، انتشارات نگاه دانش.
- یونسکو، فرهنگ و توسعه (۱۳۷۶)، "رهیافت مردم‌شناختی توسعه"، ترجمه نعمت‌الله فاضلی و محمد فاضلی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- Almanel, Gabriel, Sindney Verba , 1996 , "The ciric Culture", Princeton University Press.
- Arrow, Kenneth J. , 1998, "The place of institutions in the economy: A theoretical perspective", in Hayami and Akoi.
- Bernald h. Russll and pertti Peltto, 2005, "Technology and Social Change", Collier Macmillan, New York.
- Ghilardi. Lia. 2003. " cultural Planning: a Strategic approach to successful and sustainable community-based regeneration in Scotland".
- Ghilardi. Lia, 2004. "Cultural Strategies: A UK approach to Cultural Development ", www. noema. org. uk.
- Hayami, Yujiro and Aoki, Masahiko (eds.) , 2005, " the institutional Foundations of east Asian Economic Development", London: Macmillan.
- Hofstede, g. , 1997 "Cultures and Organizations". ed mc graw hill.
- Inglehart, Ronald, 2000, " Cultural shift in Advanced Idustrial Society", Princeton University Press.
- LaClau, Ernesto. 1998, "Feudalism and Capitalism in Latin America", New Left Review 101.
- Lands, David S. , 1998, "The Wealth and Poverty of Nations: Why Some Are so rich and some so poor", New York: w. w. Norton.

- Luton, Harry, 2004, "The Satellite/Metropolis Model: A Critique. Theory and Society" 3(4).
- Schein, e. h. , 1999, "Organizational cultural and leadership" sanfrancisco, Jossey bass inc.
- Straub, D. W, Loch, K. D, and Hill, C,E. "Transfer of information Technology to the Arab World: A test of Cultural Influence Modeling" *Journal of global Information Management*, Vol 9, No 4, 2001.
- Throsby, David , 2001, "Economics and Culture", Cambridge University Press.
- World Bank, 1999, "culture and Sustainable Development: A Framework for Action" Washington, DC.

